

Дятел А.О.,
Державний університет «Житомирська політехніка»
Науковий керівник: Павліченко І.М
Старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Право на життя дійсно вважається однією з основних цінностей в ієрархії прав людини. Це право гарантується різними міжнародними договорами та законами, такими як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ICCPR), Американська конвенція з прав людини (ACHR) та Африканська хартія прав людини та народів (ACHPR). Важливо відзначити, що хоча ці договори гарантують право на життя, вони також визнають, що це право не є абсолютно захищеним. Наприклад, стаття 6(2) ICCPR [1] та стаття 4(2) ACHR [2] дозволяють використання смертної кари в деяких випадках, хоча це і є контроверсійним питанням і предметом міжнародних дебатів. Зазначені інструменти міжнародного права прав людини забороняють лише "свавільне" позбавлення життя, що означає, що будь-яке позбавлення життя повинно відповідати закону та бути справедливим і обґрунтованим.

Європейська конвенція з прав людини визначає випадки, в яких втручання, що може привести до смертельного наслідку, може бути виправданим [3].

Позитивні зобов'язання держави у контексті права на життя, включають кілька ключових аспектів:

- Обов'язок приймати законодавство для захисту права на життя;
- Обов'язок вживати всіх можливих запобіжних заходів і контролювати дії поліції;
- Обов'язок запобігати нападам осіб, які перебувають під юрисдикцією держави, на фізичну цілісність інших;
- Обов'язок провести ретельне та змістовне розслідування у випадку вбивства людини:

Як приклад, у справі «Кауа проти Туреччини» (1998) Європейський суд з прав людини встановив, що держави мають проводити ефективні розслідування у

випадках смертельних інцидентів, щоб виявити та покарати винних, а також забезпечити справедливість для жертв та їхніх сімей [4].

Захист права на життя під час збройного конфлікту є складним завданням, оскільки збройні конфлікти природним чином містять елементи насильства та вбивств. Проте, міжнародне гуманітарне право (МГП) встановлює низку принципів і правил, які мають на меті захистити як комбатантів, так і цивільних осіб під час збройних конфліктів.

Так, принцип розрізнення, який закріплений у статті 48 Додаткового протоколу I 1977 року до Женевської конвенції 1949 року, є фундаментальним принципом міжнародного гуманітарного права. Він вимагає від сторін збройного конфлікту розрізняти між цивільним населенням і комбатантами, а також між цивільними та військовими об'єктами, і спрямовувати військові дії виключно проти військових цілей [5].

Захист права на життя учасників бойових дій обмежений залежно від моменту та діяльності. Якщо вони вважаються «поза бойовими діями», їхній захист від актів убивства так само гарантується як цивільним особам (стаття 12 і стаття 50 Женевської конвенції 1949 року про поліпшення долі поранених і хворих у збройних силах, які діють у збройних силах) [6]. Під час військових дій єдиною законною метою, якої повинні прагнути досягти держави, є послаблення військових сил противника. Якщо є можливість лише завдати шкоди, не вбиваючи, то принцип необхідності накладає лише нанесення шкоди. Позбавлення життя вважатиметься незаконним згідно з МГП, якщо воно є наслідком відмови або покарання, віроломства чи використання зброї, що завдає непотрібних страждань. Незаконність засобів і методів ворожнечі тягне за собою незаконність результату (стаття 23 (b) (c) (e) (f) Гаазького положення 1907 року про дотримання законів і звичаїв сухопутної війни [7], стаття 12 Женевська конвенція I, стаття 12 Женевської конвенції II).

Цивільні особи користуються сильнішим захистом свого права на життя, ніж учасники бойових дій. Сторони конфлікту повинні утримуватися від вбивства цивільних осіб, які знаходяться під їхнім контролем, і повинні прийняти деякі позитивні заходи для захисту життя цивільних осіб, які знаходяться під їхньою юрисдикцією. Цивільним особам надається загальний імунітет, оскільки вони не можуть бути об'єктом прямих нападів (за винятком випадків, коли вони беруть

участь у бойових діях і лише під час цієї безпосередньої участі). Вони захищені від невивірених атак [8, с. 190-191]. Побічні втрати серед цивільного населення допускаються правилами ведення війни в тій мірі, в якій втрати не є надмірними по відношенню до конкретної та безпосередньої військової операції. Принцип обережності вимагає, щоб військові дії проводились із зусиллям, щоб не було цивільного населення. Поняття «найменшої можливої шкоди» означає, що держави повинні «вживати всіх можливих запобіжних заходів у виборі засобів і методів нападу з метою уникнення і в будь-якому випадку зведення до мінімуму випадкових втрат цивільного населення, поранень цивільних осіб та шкоди цивільним об'єктам».

Правила, що застосовуються до неміжнародних збройних конфліктів, менш точні щодо захисту в бою. Наприклад, багато видів зброї було заборонено документами, що застосовуються до міжнародних збройних конфліктів, але лише деякі види зброї були заборонені документами, які застосовуються до неміжнародних збройних конфліктів. Право на життя також менш захищене під час неміжнародних збройних конфліктів, ніж під час міжнародних збройних конфліктів. Однак більшість правил, які стосуються ведення війни під час міжнародних збройних конфліктів, зазвичай також застосовуються під час неміжнародних збройних конфліктів (наприклад, принцип розрізнення) [9, с. 39].

Отже, під час збройного конфлікту застосовуються як міжнародне право прав людини, так і міжнародне гуманітарне право. Хоча МГП є основним правовим інструментом під час збройних конфліктів, воно доповнюється МППЛ. МГП регулює поведінку воюючих сторін і захищає осіб, які не беруть участь у бойових діях (або більше не беруть участь у них), в той час як МППЛ забезпечує загальний захист прав людини. У випадку, коли виникає суперечність між положеннями МППЛ та МГП, аналізується, яке правило, яке право надає більший захист правам особи у даній конкретній ситуації. Принцип "lex specialis" часто використовується для розв'язання таких конфліктів, де більш спеціалізовані норми (зазвичай МГП під час збройних конфліктів) мають перевагу над загальнішими нормами. Поєднання принципів та норм обох галузей права дозволяє досягти більшого рівня захисту права на життя, особливо у контексті збройного конфлікту, де життя стає особливо вразливим.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#doc_info
2. American Convention on Human Rights 1969. URL: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.pdf
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#doc_info
4. Kaya v Turkey (1999) 28 EHRR 1. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/kaya-v-turkey.php>
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#doc_info
6. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#doc_info
7. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#doc_info
8. Usmanov. International legal regulation of the restriction of the right to life in armed conflicts. *Jurnalul juridic național: teorie și practică. Republica Moldova*. 2017. Nr. 4 (26). С. 189–193.
9. Васильчук Л.Б. До питання про взаємодію норм міжнародного права з прав людини та міжнародного гуманітарного права в аспекті гарантування права людини на життя. *Матеріали міжнародного круглого столу Ужгород, 23 серпня 2022 рік*. С. 36-45.